

הנהגה נסתרת
הרב מואיז נבון

במדבר פרק כא, ד-י

(ד) ויסעו מהר החר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך: (ה) וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל: (ו) וישלח יקוק בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל: (ז) ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו ביקוק ונדד התפלל אל יקוק ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם: (ח) ויאמר יקוק אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוד וראה אתו וחי: (ט) ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנס והיה אם נשד הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי:

- על מה מתלוננים?
- למה נענשים בנחשים?
- איך נחש נחשת עובד?

תשובות פיגורטיביות – מן, השוה עבד לרבו, לשון הרע

ר"י אברנאל

האמנם, עשרה הסדרים האלה יתחלקו לשני חלקים. והיה החלק הראשון (מורכב) מחמישה סדרים הראשונים מהם, בסיפור כל תלאותם בהיותם במדבר. הם פרשות במדבר סיני ונשא ובהעלותך ושלח לך אנשים וקרח. והחלק השני בחמישה הסדרים הנשארים, יספר בו מה שקרה להם מהמלחמות משהגיעו אל ארץ נושבת, והם סדר **זאת חוקת** ובלק ופינחס ומטות ומסעי.

במדבר פרק כ, א

ויבאו בני ישראל פלֵהֶעֱדָה [רש"י: עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים] ר' סמט: כי לא נאמר כאן 'כל עדת בני ישראל' [מדברצן בחדש הראשון [אבן עזרא: בשנת הארבעים] וישב העם בקדש ותקת שם מרים ותקבר שם:

א"ש הרטום [1887-1965, איטליה, ישראל]

היה רב ומחנך באיטליה ובישראל, מנהל בית המדרש לרבנים ברומא. מחבר "תנין קאסוטו".

ספר זה כולל את סיפור קורות בני ישראל מאחד לחודש השני לצאתם ממצרים עד זמן מה אחרי מות אהרן, באחד לחודש החמישי של שנת הארבעים, ואת החוקים שניתנו באותו פרק זמן. הוא נחלק לשלושה חלקים: א. במדבר סיני (א', א - י', י); ב. בדרך בין מדבר סיני לערבות מואב (י', יא - כ"ב, א); ג. בערבות מואב (כ"ב, ב - ל"ו, יג).

ר' סמט המפנה **הדמוגרפי** המתואר בראש פרשת חוקת בעת התייצבו של דור הבנים במרכז האירועים חל בראשיתה של השנה הארבעים, בחודשה הראשון - חודש ניסן (כ', א). המפנה **הגאוגרפי**, לעומת זאת - הגעתם אל נקודת החנייה האחרונה לפני כיבוש הארץ, אל ערבות מואב (כ"ב, א) - ... בין שני התארכים הללו, בין שני ציוני התפנית הללו בתולדותיו של אותו הדור, חלו כל האירועים המתוארים בפרשת חוקת. הבנתם הנכונה של אירועים אלו מחייבת להתבונן באופייה המיוחד של השנה הארבעים, שיש בו שניות ועל כן יש בו גם מתיחות. שניות זו ומתיחות זו הן תולדה של חוסר ההתאמה בין זמנו של המפנה הדמוגרפי לבין זמנו של המפנה הגאוגרפי.

תענית דף ט ע"א: ר' יוסי בר' יהודה אומר: שלושה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה אהרן ומרים. וגי' מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר וענן ומן. באר - בזכות מרים; עמוד ענן - בזכות אהרן; מן - בזכות משה. מתה מרים - נסתלק הבאר, שנאמר (כ', א-ב) 'ותמת שם מרים' וכתבי בתריה 'ולא היה מים לעדה'. וחזרה בזכות שניהם. מת אהרן - נסתלקו ענני כבוד, שנאמר (כ"א, א) 'וישמע הכנעני מלך ערד', מה שמועה שמע? שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה לו רשות להילחם בישראל... חזר שניהם בזכות משה - מת משה - נסתלקו כולן. שנאמר (זכריה י"א, ח): 'ואכחד את שלשת הרועים בירח אחד'. וכי בירח אחד מתו? והלא מרים מתה בניסן, ואהרן באב, ומשה באדר! אלא מלמד שנתבטלו ג' מתנות טובות שניתנו על ידן ונסתלקו כולן בירח אחד.

~ שני התלונות האחרונות ~

במדבר פרק כ

(ג) **וירב העם עם משה** ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני יקוק: (ד) ולמה הבאתם את קהל יקוק אליהמדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: (ה) ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה ונגף ורמון ומים אין לשותות: ... (יג) **המה מי מריבה**

(ב) **וירב העם עם משה** ויאמרו תנו לנו מים ... (ג) ויצמא שם העם למים וילך העם על משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא: ... (ז) ויקרא שם המקום **משה ומריבה**

במדבר פרק כא

(ה) וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים **ונפשנו קצה בלחם הקלקל:**

במדבר פרק יא

(ד) ... ויאמרו מי יאכלנו בשר: (ה) זכרנו את ההדגה אשר נאכל במצרים חנם: ... (ו) ועתה **נפשנו יבשה אין כל בלתי אליהמן עינינו:**

ר' סמט

המשברים בשנת הארבעים נובעים אפוא מהמשך נדודיו של הדור השני, ומסבלנותו שפקעה מפני רצונו להיכנס סוף סוף לארץ הייעוד. על כן יש להשוות את כל מעשיו של דור זה, הן בעליותיו והן בירידותיו וכיאלוונותיו, לאלו של הדור הראשון, ואז יתגלה יתרונו. אפילו בחטאיו הוא מגלה פנים הפוכות מאלו של אבותיו. לא למצרים הוא מתגעגע אלא לארץ כנען. הוא מאס בחיי המדבר מפני רצונו לחיות בארצו חיים טבעיים. שלא כאבותיו, הוא מוכן להילחם כדי להיכנס לארצו ולכבוש אותה ...

~ החטא ~

(ד) וַיִּסְעוּ מֵהַר הָהָר דָּרָךְ יַם סוּף לְסַבֵּב אֶת אֶרֶץ אֲדוֹם וּתְקַצֵּר נֶפֶשׁ הָעָם בְּדָרֶךְ: (ה) וַיִּדְבֵּר הָעָם בְּאַלְהֵים וּבְמֹשֶׁה לֵּמָּה הֶעֱלִיתָנוּ ...

רש"י הירש במדבר פרק כא

(ד) דרך ים - סוף. נראה היה כאילו נסוגו ושבו לאחוריהם, וארוכה היתה הדרך העוקפת. ... "קצר נפש" - הוא כנראה הניגוד ל"ארץ אפיים" והוא מציין חוסר סבלנות; הרוח והנפש אינן מספיקות להמתין להגשמת המטרה הנכספת. (ה) וידבר העם באלהים. בכעסם הטיחו דברים גם כלפי ה' במישרין; הם לא הטילו ספק בשליחותו של משה, אך לא היו מרוצים מהנהגת ה':

~ העונש ~

(ו) וַיִּשְׁלַח יְקוֹק בְּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רַב מֵיִשְׂרָאֵל:

רש"י הירש במדבר פרק כא

(ו) וישלח ה' בעם. פירוש "שלח" בלשון קל הוא: לשגר, ... ואילו "שלח" בלשון פיעל הוא על פי רוב: לפטור דבר ולשחרר אותו, לא לעכב אותו ולא לעצור בעדו, ... הוא שיחרר את הנחשים ולא עיכב בעדם. ... הנחשים השרפים, הם היו במדבר מאז ומתמיד, אך עד כה ה' עיכב אותם בכוחו. עתה ה' הרפה מהם והנחשים של המדבר הלכו בדרכם הטבעית - וינשכו את - העם. ...

~ התיקון ~

משנה ראש השנה ג

... "עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוד וראה אותו וחי." וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נימוקים...

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת סנהדרין פרק י

היסוד הראשון מציאות הבורא ישתבח. והוא, שיש שם מצוי בשלמות אופני המציאות, והוא עלת מציאות כל הנמצאים, ובו קיום מציאותם, וממנו נמשך להם הקיום. ואלו נתאר סלוק מציאותו כי אז בטלה מציאות כל נמצא ולא ישארו קיימים במציאות, ואלו נתאר סלוק כל הנמצאים זולתו, כי אז לא תבטל מציאותו יתעלה, ולא תחסר, כי הוא יתעלה בלתי זקוק במציאותו לזולתו, וכל מה שזולתו מן השכלים כלומר המלאכים וגרמי הגלגלים ומה שלמטה מהן הכל זקוק במציאותו אליו. וזה יסוד הראשון הוא אשר מורה עליו דבור אנכי ה' וכו'.

~ נחש נחושת ~

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ראש השנה פרק ג

גמ' א"ר יסא בארבעה מקומות נאמר עשה לך בשלשה פירש ואחד לא פירש [בראשית ו יד] "עשה לך תיבת עצי גפר" [במדבר י ב] "עשה לך שתי חצוצרות כסף" [יהושע ה ב] "עשה לך חרבות צרים" [במדבר כא ח] "עשה לך שרף לא פירש". אמר משה עיקרה לא נחש הוא? לפיכך [במדבר כא ט] ויעש משה נחש נחושת.

קרבן העדה מסכת ראש השנה פרק ג הלכה ט

עיקרה. של שרף וכי לא נחש היא? בתמיה. א"כ סמך הקדוש ברוך הוא שתהא של נחושת כעיקר שמה אלא שתהא בצורת שרף לכך כתיב ויעש משה נחש נחושת:

רש"י במדבר פרק כא פסוק ט

נחש נחושת - לא נאמר לו לעשותו של נחושת, אלא אמר משה הקדוש ברוך הוא קוראו נחש, ואני אעשנו של נחושת, לשון נופל על לשון:

רש"י הירש במדבר פרק כא

... אם תפיסתנו איננה מוטעית, הרי אפשר שחומר הנחושת של הנחש רומז מבחינה נוספת לתכלית כל המעשה הזה. נחש הנחושת יביא אותם לידי כך ש"ינחשו" וישערו בליבם: נחשים של ממש - נעלמים מן העין - אורבים בכל מקום בדרכי המדבר (השוה פי' בראשית מד, ה).